

Právo nebýt vyhoštěn

Nové Sudetoněmecké muzeum v Mnichově zobrazuje minulost bývalé německé menšiny v českých zemích tak, jak by ji chtěla sama vidět

Na podzim předminulého roku bylo v Mnichově po čtyřech letech od položení základního kamene slavnostně otevřeno Sudetoněmecké muzeum. Architektonicky hodnotná moderní budova nabízí návštěvníkům kromě krásného výhledu na centrum bavorské metropole možnost podrobně se seznámit jak s dějinami a kulturou německy mluvícího obyvatelstva v českých zemích do roku 1945, tak s jeho osudy následujícími po poválečném vyhnání a nuceném vysídlení.

Ačkoliv si muzeum klade ambiciózní cíl představit na poměrně malém prostoru více než 1100letý dějinný vývoj, navíc ve třech jazycích a s využitím bezmála tisícovky exponátů, působí celá expozice velmi přehledně a svěže. Napomáhá tomu využití interaktivních panelů s rozšiřujícími informacemi i výstižný komentář v mobilních audioprůvodcích, dostupný také v bezchybné češtině.

Klíčovým pojmem utvářejícím hlavní linii výkladu je německý výraz

Hlavní kurátor sbírek Klaus Mohr

Foto: ČTK / Aleš Zápotocký

„Heimat“, který by bylo možné přeložit do češtiny jako vlast, domovina či jednoduše domov. Vyjadřuje vztah člověka k místu, v němž se narodil a které ho zejména v dětství a dospívání výrazným způsobem formovalo. Zároveň se dříve jednalo o hojně

skloňovaný obrat politiků Sudetoněmeckého krajanského sdružení, kteří jej spojovali s právem na vlast a z něj vyplývajícími nároky na návrat sudetských Němců domů.

Ačkoliv se tedy nejedná o zcela hodnotově nezabarvený pojem, jehož

Pohled do výstavního prostoru

Foto: Jaromír Mrůka

Muzeum sídlí v nové budově

Foto: Jaromír Mrňka, wikipedia.org

volba by dokonce v kontextu česko-německých vztahů mohla vzbudit kontroverzi, je v koncepci expozice rozvíjen spíše jeho citový rozměr vázaný na specifickou zkušenost českých Němců. Hlavním vyzněním by tedy také pro českého návštěvníka mělo být poznání jiné než etnický české komunity, jejíž minulé i současné příslušníky pojí k českým zemím silné city. Uvědomění si možnosti pluralitního vlastnictví by mohlo přinášet vzájemné porozumění a smíření. Tento záměr naznačuje citace připisovaná německému filozofovi Johannu G. Herderovi v úvodu expozice: „*Domov je tam, kde se člověk nemusí obhajovat.*“

Nebýt zapomenut

V prvních dvou z celkem pěti parter mnichovského muzea českých Němců je pojem vlasti následován vykřičníkem. Část nazvaná „*Vlast!*“ seznamuje návštěvníky se staletým kulturním vývojem německy hovořícího obyvatelstva v českých zemích, který pro předmoderní dobu svazuje s náboženstvím, kdežto pro představení moderního období volí spíše hospodářství a průmyslovou výrobu. Proti tomuto vývoji staví ná-

sledující oddělení společenské a politické změny svázané od 19. století se vzestupem moderního nacionalismu.

Oddíl „*Konec samozřejmostí*“ zachycuje prolínání postupného národního uvědomění Němců v interakci s Čechy s proměnami politiky a společnosti v přelomovém období, víceméně od rakouského Předlitavska přes Československou republiku, její rozpad, okupaci a obnovení. S posledně jmenovaným úzce svázané „vyhnání“ a „odsun“ přitom autoři pojednali ve velmi emotivním samostatném patře, v němž dali velký prostor zkušenostem a prožitkům přeživších.

Odcizení od původní i nové vlasti naznačuje v názvu závěrečného oddělení připojený otazník. „*Vlast?*“ představuje nelehké nové začátky sudetoněmeckých vyhnanců a vysídlenců, utváření jejich nové identity a postupné začleňování do společnosti poválečného západního Německa.

Autoři expozic mnichovského muzea se celkově snažili ukotvit příběh sudetských Němců v dějinách. Jejich počín lze tedy číst také jako pokus o muzealizaci sudetoněmeckého hnutí, odpovídající současným potřebám vysídlenců, kteří nechtějí být zapomenuti. S tím souvisí také

charakter zmíněných výkladových oddělení. Části ke starším dějinám vysvětlují, jak se Němci v českých zemích ocitli. Pravděpodobně také kvůli dostupnosti exponátů mají spíše etnografický a umělecko-historický charakter.

Naproti tomu části věnované moderním dějinám jsou zpočátku spíše umělecko-průmyslové, asi ve snaze představit um a vyspělost sudetských Němců. Jakmile ve výkladu převezme primát politika 20. století, převažují ve výstavě různé papírové dokumenty a artefakty využívané k ilustraci rozličných souvislostí i konkrétních okamžiků. V závěru se všechny tyto linie víceméně spojují v poválečných dějinách vyhnanců, vysídlenců a jejich hnutí, které představují jak každodenní předměty, tak průmyslové výrobky nebo upomínky ze sudetoněmeckých sjezdů.

Upozadění kontroverzí

Ačkoliv nelze než ocenit očividnou snahu autorů, aby v Mnichově nevzniklo cosi jako muzeum „vyhnání“ sudetských Němců, neobešlo se to bez kompromisů, které vzbuzují určité rozpaky. Zhuštěný výklad tragédie moderního nacionalismu v českých

zemích je zřejmě vedl k upřednostnění témat klíčových pro výklad jejich dějin z pohledu traumatizovaných Němců. Poměrně velký prostor tak věnovali sporům o pomníky, spolkovému životu nebo sudetoněmeckému hnutí.

Nepříjemné nebo kontroverzní skutečnosti naopak spíše upozadili. Pronásledování Židů a holocaust představili pouze tabulí se jmény zavražděných, pravděpodobně ze Sudetské župy, aniž by nějak nastínili vztah k sudetským Němcům a jejich možný podíl viny. Podobně v souvislosti s rokem 1938 opomenuli třeba násilnosti příslušníků sudetoněmeckých Freikorps v průběhu mnichovské krize nebo vypalování synagog při Křišťálové noci v zabraném pohraničí začátkem listopadu téhož roku.

V expozici nazvané „Ztráta domova a vyhnání“ se sice autoři výrazně vymezili vůči pokojnému průběhu státem organizovaného nuceného vysídlení, které označují v uvozovkách jako *spořádané* vyhnání. Na panelech zaměřených na dnes již velmi dobře zmapované brutality, skutečné vyhánění a vyvražďování Němců na jaře a v létě 1945 naopak uvedli jen velmi obecné, výběrové a někdy až zavádějící informace.

Namísto nejkřiklavější tragédie česko-německých vztahů, kterou byl masakr v Postoloprtech, zvolili tradičně zdůrazňované „vyvedení Němců“ z Brna a události v Ústí nad Labem, které nelogicky ilustrovali notoricky známou fotografií týrání Němců v požární nádrži při partyzánské „očistě“ Lanškrouna. Na panelu o represích navíc například zevšeobecnilo omezující nařízení vztahující se na německé obyvatelstvo, jež se alespoň v prvních měsících po konci války na různých místech výrazně lišila.

Podle mého názoru se autoři měli vydat jedním, nebo druhým směrem. Buď se pokusit o vyváženější výklad klíčových krizí česko-německého soužití ve 20. století, který by se více než o paměťovou kulturu opíral o aktuální strážlivé vědecké poznatky, nebo se naopak neskryvat za rádobu

Nepříjemné nebo kontroverzní skutečnosti jsou v expozici upozadovány

Foto: Jaromír Mrňka

objektivní historický výklad. Potom by mohli ještě emotivněji zdůraznit subjektivní prožitek samotného vyhnání.

Mnichovskou expozici totiž chtěli nechtě bude řada návštěvníků vnímat jako muzeum vyhnání. Samotní autoři tomu napomohli jak dříve zmíněnou koncepcí „Vlasti“, tak dalším celkovým rámováním výkladu. Příkladem může být jeden z citátů uvedených při východu z expozice, který v roce 1995 pronesl tehdejší vysoký komisař OSN pro lidská práva José Ayala Lassy: „Právo nebýt vyhoštěn z vlasti svých předků je základním lidským právem.“

Sudetoněmecké muzeum do značné míry petrifikuje pohled na dějiny přeživších vyhnanců, vysídlenců

a případně jejich potomků tak, jak je vnímali oni sami. Představuje dějiny etnické menšiny a utrpeného společenství jeho vlastníma očima. Jistě jde o pohled, který může u českého návštěvníka vyvolat v horším případě pobouření, v tom lepším jej pohnout k zamyšlení nad etnicko-nacionalistickou podmíněností vlastního porozumění českým dějinám. V každém případě se jedná o pohled zcela oprávněný, jehož architektonické a konceptuální provedení nelze než vysoce ocenit. Na rozdíl od řady jiných expozic snese Sudetoněmecké muzeum srovnání na mezinárodní úrovni. Jeho návštěvu tedy nelze zvidavému návštěvníkovi Mnichova než doporučit.

Jaromír Mrňka